

**Skolelevers drogvanor
i Bergs kommun
2012**

**Bergs
kommun**

Dnr: LS/348/2013

Ansvarig: Ronny Weylandt, Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting

Handläggare: Anna Werme, Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting

www.jll.se/folkhalsa

Foto: Jörgen Wiklund/bildarkivet.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	5
1.1	ANDT-strategin	5
1.2	Styrdokument i Jämtlands län	6
2	SYFTE.....	6
3	METOD.....	7
3.1	Undersökningens upplägg och genomförande	7
3.2	Bortfall	7
3.3	Tolkning av resultat	7
3.4	Begränsningar	8
4	RESULTAT.....	8
4.1	Tobak.....	8
4.1.1	Rökning och snusning.....	8
4.1.2	Vill sluta med tobak.....	9
4.1.3	Vattenpipa	9
4.2	Alkohol	9
4.2.1	Alkoholkonsumenter och alkoholmängd	9
4.2.2	Typ av dryck	10
4.2.3	Problem i samband med alkohol	11
4.2.4	Bjuden hemma.....	12
4.3	Narkotika, dopning och spel	12
4.3.1	Narkotika	12
4.3.2	Dopning, sniffning/boffning och spel.....	12
4.4	Debutålder och tillgänglighet.....	13
4.4.1	Debutålder	13
4.4.2	Tillgänglighet	13
4.5	Riskuppfattning/Attityder	14
4.5.1	Elevernas riskuppfattning	14
4.5.2	Elevernas uppfattning om föräldrar/vårdnadshavares attityder	16
4.6	Sambandsanalyser mellan olika droger – i länet	16
5	DISKUSSION MED BEHOVSANALYS.....	19
5.1	Tobak.....	20
5.2	Alkohol	20

5.3	Narkotika, sniffning och spel	21
5.4	Attityder	22
5.5	Samband	22
5.6	Särskilt angelägna områden	23
6	LITTERATURFÖRTECKNING	24

1 INLEDNING

Denna rapport baseras på resultat från enkätundersökningen 'Skolelevers drogvanor 2012' och redovisar ett nuläge över drogvanor i årskurs 9 i Bergs kommun. Rapporten bidrar även med en behovsanalys med förslag på prioriterade områden för fortsatt drogförebyggande arbete.

1.1 ANDT-strategin

I Sverige har beräkningar gjorts av några olika riskfaktorers betydelse för den samlade sjukdomsbördan i landet (www.andt-strategin.info). Dessa beräkningar visar att alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) grovt räknat står för ungefär 15 procent av den totala sjukdomsbördan för män och cirka 9 procent för kvinnor. Hänsyn har då inte tagits till effekterna av ett ökat blandmissbruk. Bakom dessa siffror finns stora problem och lidande för de individer som brukar eller missbrukar ovannämnda droger samt för människor i deras omgivning och sjukdomsbördan innebär även stora kostnader för samhället.

I mars 2011 antog riksdagen propositionen 'En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken' (Regeringen, 2011). Strategin anger mål, inriktning och prioriteringar för samhällets insatser inom ANDT-området under åren 2011–2015 och innefattar bland annat tillgänglighetsbegränsning, tillsyn samt lokalt förebyggande verksamhet. Genom strategin vill regeringen skapa långsiktighet, samverka mellan aktörer i samhället och betona det gemensamma ansvaret. I strategin presenteras det övergripande målet för ANDT-politiken: *ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.*

Målet innebär:

- nolltolerans mot narkotika och dopning
- att minska allt tobaksbruk och förhindra att minderåriga börjar använda tobak
- att förhindra all skadlig alkoholkonsumtion bland annat genom att minska konsumtionen och skadliga dryckesvanor.

Strategin innehåller även sju långsiktiga mål, varav ett är särskilt aktuellt i samband med denna drogvanundersökning. Mål 3 uttrycker att *antalet barn och unga som börjar använda narkotika och dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak ska successivt minska*. Under detta mål finns ett antal prioriterade mål formulerade:

- minska nyrekrytering till narkotika- och dopningsmissbruk
- utveckla metoder för att barn och ungdomar inte ska börja använda tobaksprodukter
- ökad användning av befintliga verksamma metoder för att skjuta upp alkoholdebuten och minska den skadliga alkoholkonsumtionen
- en hälsofrämjande skola
- ett ökat deltagande av föräldrar, idéburna organisationer och näringsliv i det förebyggande arbetet

1.2 Styrdokument i Jämtlands län

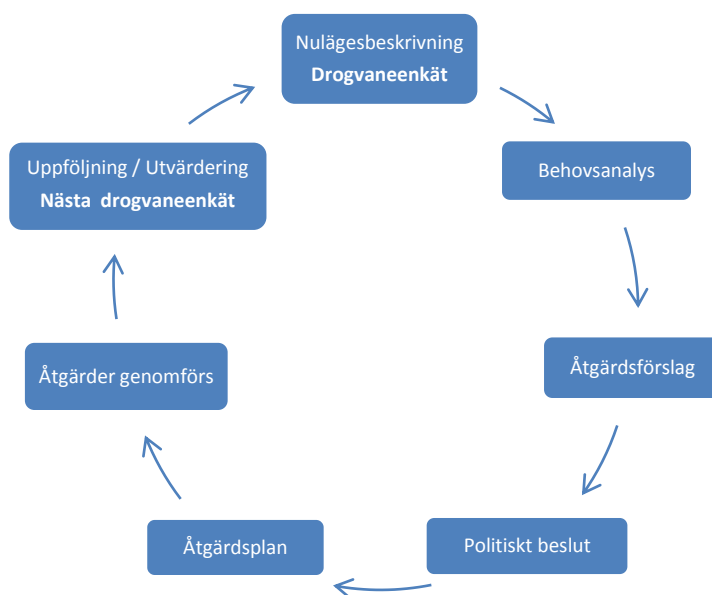
I Jämtlands län pågår sedan 2006 en aktiv mobilisering mot alkohol, narkotika, dopning, tobak och brottslighet, som går under namnet 'Mobilisering mot droger' (Mobilisering mot droger , 2013). Arbetet sker i bred samverkan mellan olika aktörer i samhället. Ett syfte med mobiliseringen är att ge barn och unga i länet en bra start i livet med tillgång till miljöer fria från alkohol, tobak och narkotika. I programförklaringen för 2013 uttrycks att arbetet ska ske genom att påverka attityder, föräldrastöd, riktade insatser samt att begränsa tillgängligheten.

Även den gemensamma folkhälsopolicyn i Jämtlands län 2011-2015, 'Vår hälsa – länets möjlighet', betonar vikten av samverkan mellan aktörer och att särskilt fokusera på barn och ungdomar. Att skapa trygga uppväxtvillkor för länets barn och unga är ett av policyns fyra utvecklingsområden.

2 SYFTE

Syftet med föreliggande rapport är att fungera som ett trovärdigt underlag för diskussion bland politiker och verksamhetsföreträdare på kommunal och regional nivå, men också inom förenings- och näringsliv. Syftet med rapporten är vidare att:

- ge en nulägesanalys om drogvanesituationen i årskurs 9 i Bergs kommun
- ge stöd för att fatta beslut och göra prioriteringar gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området (figur 1)
- ge förutsättningar för samverkan kring skolelevs hälsa
- stimulera vilja till fördjupad kunskap

Figur 1. Arbetsprocess där drogvaneundersökningen utgör en viktig del i form av kartläggning av nuläget samt som verktyg vid uppföljning/ utvärdering.

3 METOD

3.1 Undersökningens upplägg och genomförande

Varje år genomför Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) enkätundersökningen 'Skolelevers drogvanor' på ett riksrepresentativt urval av eleverna i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Sverige. År 2012 beslutades länsgemensamt om att genomföra drogvaneeenkäten som en totalundersökning i Jämtlands län, vilket innebär att alla elever i nämnda årskurser i länet erbjöds delta. Resultaten baseras således inte enbart på ett urval av eleverna och kan därmed bidra till en mer tillförlitlig bild av drogsituationen bland elever i Bergs kommun och i Jämtlands län. Fortsatta totalundersökningar i länet är planerade att genomföras vart tredje år.

Enkäten¹, som innefattar 61 frågor om tobak, alkohol, narkotika, dopning och spel samt några bakgrundsfrågor, besvarades under vecka 11-14 2012. Eleverna besvarade enkäten i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden och för att deras anonymitet skulle vara skyddad fick de själva stoppa formuläret i ett kuvert som de sedan klistrade igen.

Processen kring enkätundersökningen i Jämtlands län har samordnats av Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting, som också bearbetat materialet. Arbetet har skett i nära samarbete med länets kommuner, Länsstyrelsen Jämtlands län samt Regionförbundet Jämtlands län. Gemensamma workshops och analysträffar har genomförts där resultaten har diskuterats och problematiserats och slutligen resulterat i ett antal förslag på särskilt angelägna områden för länet och för respektive kommun att lägga fokus på i sitt arbete.

3.2 Bortfall

Ett problem i samband med enkätundersökningar är bortfallet, d.v.s. de personer som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte deltog i undersökningen. I denna drogvaneeundersökning finns två typer av bortfall, där den ena typen utgörs av de klasser som av olika skäl inte deltog i undersökningen och den andra typen utgörs av de elever som var frånvarande i samband med datainsamlingen. I årskurs 9 i Bergs kommun fanns inget bortfall då alla fyra klasser i urvalet deltog i undersökningen. Bortfallet bland eleverna i de klasser som deltog var 10 procent och totalt bearbetades 54 enkäter i årskurs 9 (33 pojkar och 21 flickor).

3.3 Tolkning av resultat

I de flesta figurer och tabeller redovisas andelar i procent beräknade på totalmaterialet, d.v.s. samtliga elever i årskurs 9. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet elever framgår i stycket ovan. Då procentberäkningarna endast avser en begränsad del av eleverna (t.ex. endast de som röker) redovisas detta och i stor utsträckning även hur många individer den aktuella andelen motsvarar. I många fall avser procentberäkningarna ytterst få individer och resultaten bör tolkas med försiktighet då varje individ utgör en stor andel och får stort

¹ Enkäten går att finna på www.jll.se/folkhalsa

genomslag. Ofta redovisas även antalet elever i samband med procentandelen för att förtydliga detta.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga också ingår i totalen. Alla data redovisas avrundade till hela procenttal och på grund av detta kan det ibland förekomma att de sammanslagna andelarna inte blir exakt 100 procent.

Vissa uppgifter som presenteras i denna kommunrapport avser resultat på länsnivå och i dessa fall framgår detta i text eller diagram.

3.4 Begränsningar

Eleverna i länet har i redovisningen av denna enkätundersökning delats in utifrån skolkommun. Detta gör att det i denna rapport för Bergs kommun endast redovisas resultat för elever i årskurs 9. Antalet elever i gymnasiet år 2 är för litet för att redovisas på kommunnivå, men dessa elevers svar ingår i resultaten i länsrapporten. Svaren från de elever i gymnasiet år 2 som är folkbokförda i Bergs kommun, men som går i gymnasiet på annan ort i länet redovisas i respektive skolkommuns rapport samt i länsrapporten.

Då drogvaneundersökningen anses innehålla etiskt känsliga uppgifter och syftar till att visa ungdomars drogvvanor på gruppnivå, snarare än att peka ut enskilda individer, har etiska begränsningar och överväganden gjorts. Genomgående redovisas inte resultat på kommunnivå där antalet elever understiger fem individer.

Resultaten från riksundersökningen 2012 var vid skrivandet av denna rapport ännu inte publicerade och därför görs genomgående inga jämförelser med riket i denna rapport. I skrivande stund råder även osäkerhet om jämförbarheten med resultaten från tidigare undersökningar, då det inför 2012 års undersökning gjordes en omfattande omarbetning av enkätformuläret. Senast en totalundersökning genomfördes i Jämtlands län var år 2008 och p.g.a. ovan nämnda omarbetning av enkätformuläret görs heller inga jämförelser mellan resultaten 2008 och 2012 i denna rapport.

4 RESULTAT

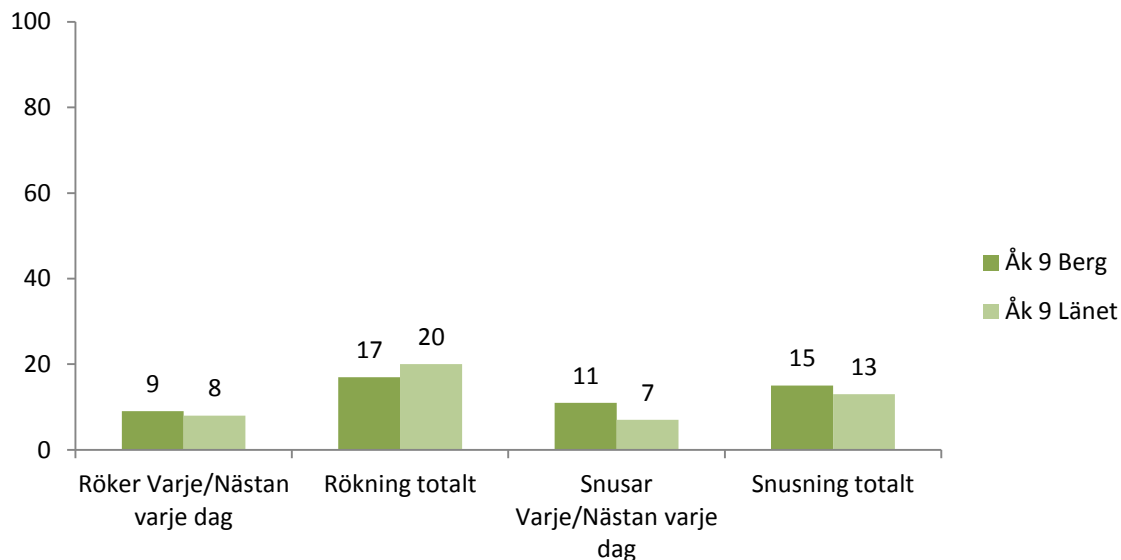
Nedan presenteras resultat från 2012 års undersökning i Bergs kommun. Resultaten är indelade i teman/områden utifrån de olika drogvanorna, debut och tillgänglighet samt attityder och riskuppfattning.

4.1 Tobak

4.1.1 Rökning och snusning

Bland eleverna i årskurs 9 i Bergs kommun uppger 17 procent att de röker, vilket är en lägre andel än i länet i stort. Hur ofta man röker ser olika ut och 9 procent uppger att de röker varje/nästan varje dag. I årskurs 9 uppger också 15 procent att de snusar och 11 procent snusar varje/nästan varje dag, vilket är något högre än i länet i stort (figur 2).

Tobak

Figur 2. Andel (i procent) som röker eller snusar. Årskurs 9 i Bergs kommun samt i länet.

Om man ser till den totala tobakskonsumtionen, d.v.s. de som uppger att de röker och/eller snusar, är andelen 26 procent i årskurs 9 i Bergs kommun.

Vanligaste sättet att få tag på tobak bland eleverna i årskurs 9 är genom kompisar eller ”annan person”.

4.1.2 Vill sluta med tobak

I enkäten ställs även frågan om eleverna vill sluta med tobak och av dem i årskurs 9 som röker vill 89 procent (8 personer) sluta röka nu eller i framtiden och bland eleverna som snusar i vill 88 procent (7 personer) sluta snusa nu eller i framtiden.

4.1.3 Vattenpipa

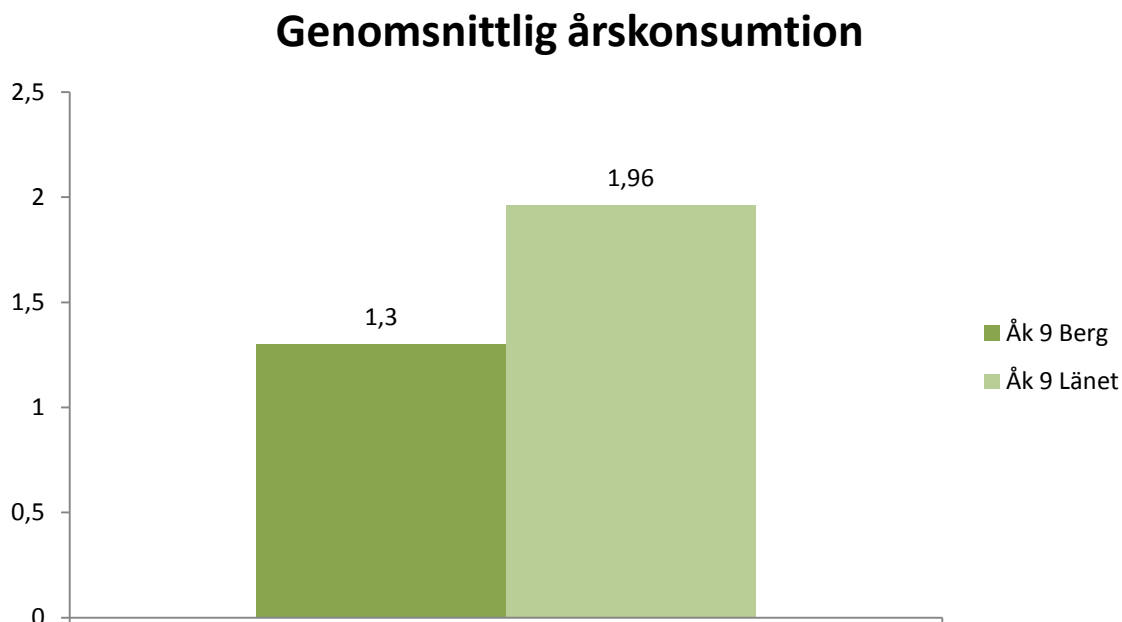
Sedan 2009 finns en fråga om vattenpipsrökning med i drogvaneeundersökningen. Bland kommunens niondeklassare uppger 33 procent att de någon gång har rökt vattenpipa (27 procent i länet).

4.2 Alkohol

4.2.1 Alkoholkonsumenter och alkoholmängd

I årskurs 9 uppger 61 procent (33 personer) av eleverna i Bergs kommun att de någon gång har druckit alkohol.

Det skiljer sig bland eleverna i hur ofta de dricker alkohol och hur mycket de dricker. Den genomsnittliga årliga alkoholkonsumtionen i årskurs 9 i Bergs kommun samt i länet redovisas i figur 3.

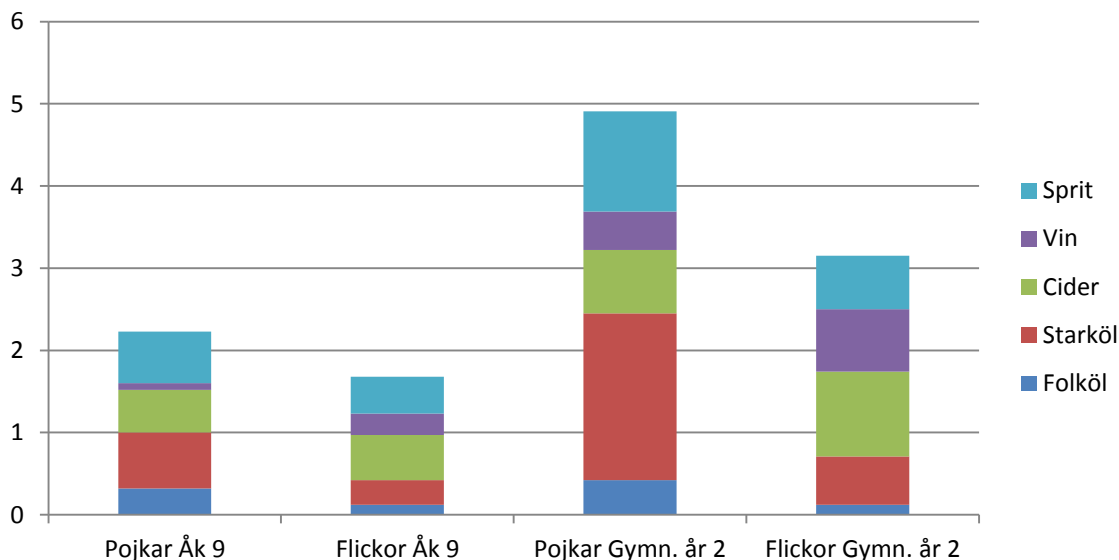
Figur 3. Genomsnittlig årlig alkoholkonsumtion omräknad i antal liter 100 procentig alkohol. Årskurs 9 i Bergs kommun samt i länet.

Vid en fråga i enkäten får eleverna ange hur ofta, under de senaste 12 månaderna, de vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl. Syftet med frågan är att mäta intensivkonsumtion av alkohol bland eleverna. I årskurs 9 i Bergs kommun intensivkonsumerar 9 procent (5 personer) alkohol någon gång i månaden eller oftare (12 procent i länet).

4.2.2 Typ av dryck

Vad gäller vilken typ av alkohol som eleverna i årskurs 9 och gymnasiets årskurs 2 i länet dricker uppger de följande fördelning (figur 4):

Typ av dryck

Figur 4. Genomsnittlig årskonsumtion och typ av dryck omräknad i antal liter 100 procentig alkohol. Uppdelat efter årskurs och kön. Länet

Pojkar uppger att de dricker öl och sprit i högre utsträckning än vad flickorna gör, medan flickorna i högre grad rapporterar konsumtion av vin och cider.

I årskurs 9 i Bergs kommun uppger 19 procent att de druckit hembränt under de senaste 12 månaderna, vilket är en högre andel än i samma årskurs i länet i stort (16 procent).

På frågan varifrån alkoholen kom senaste gången eleverna drack olika typer av alkoholhaltiga drycker uppger flest elever i årskurs 9 att alkoholen kom ifrån Systembolaget följt av att de inte vet varifrån alkoholen kom.

4.2.3 Problem i samband med alkohol

I enkäten ställs en fråga som berör elevernas riskbeteende där de får ange om de under de senaste 12 månaderna råkat ut för en rad händelser i samband med att de druckit alkohol. De vanligaste riskerna eleverna i årskurs 9 i Bergs kommun utsatt sig eller andra för är:

- kört moped, bil eller annat motorfordon
- förstört saker eller kläder
- råkat i gräl
- tappat pengar eller andra värdesaker
- fått problem med förhållandet till vänner

Andelen som uppger att de kört moped, bil eller annat motorfordon är betydligt högre än i länet, 22 procent i Bergs kommun mot 10 procent i länet

4.2.4 Bjuden hemma

Andelen i årskurs 9 som uppger att de under senaste året blivit bjuden på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare är 24 procent.

4.3 Narkotika, dopning och spel

4.3.1 Narkotika

I årskurs 9 i Bergs kommun är andelen elever som uppger att de någon gång har använt narkotika för liten för att redovisas då den understiger fem individer. Samma gäller andelen elever som uppger att de någon gång under de senaste 12 månaderna har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika.

Bland de elever i länet i årskurs 9 samt i år 2 gymnasiet som någon gång provat narkotika är den vanligaste typen av narkotika hasch och marijuana följt av spice eller liknande rökmixar.

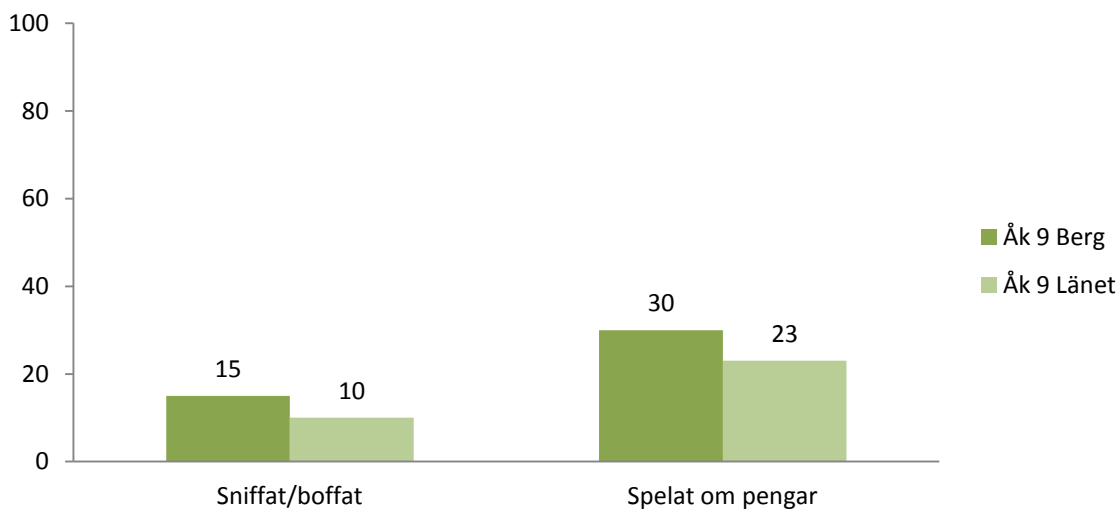
Vanligaste sättet att få tag på narkotika är för elever i länet i både årskurs 9 och gymnasiets andra år genom en kompis eller pojk-/flickvän, följt av genom en bekant eller genom ”annan person”.

4.3.2 Dopning, sniffning/boffning och spel

I länet uppger totalt 16 personer (i de båda årskurserna tillsammans) att de någon gång använt dopning i form av anabola steroider (AAS).

I Bergs kommun i årskurs 9 uppger 15 procent (8 personer) av eleverna att de någon gång har sniffat/boffat och 30 procent uppger att de någon gång spelat om pengar, vilket är högre andelar än i länet i stort i samma årskurs (figur 5).

Sniffning/boffning & Spel

Figur 5. Andel (i procent) som har sniffat/boffat samt spelat om pengar någon gång. Årskurs 9 i Bergs kommun samt i länet.

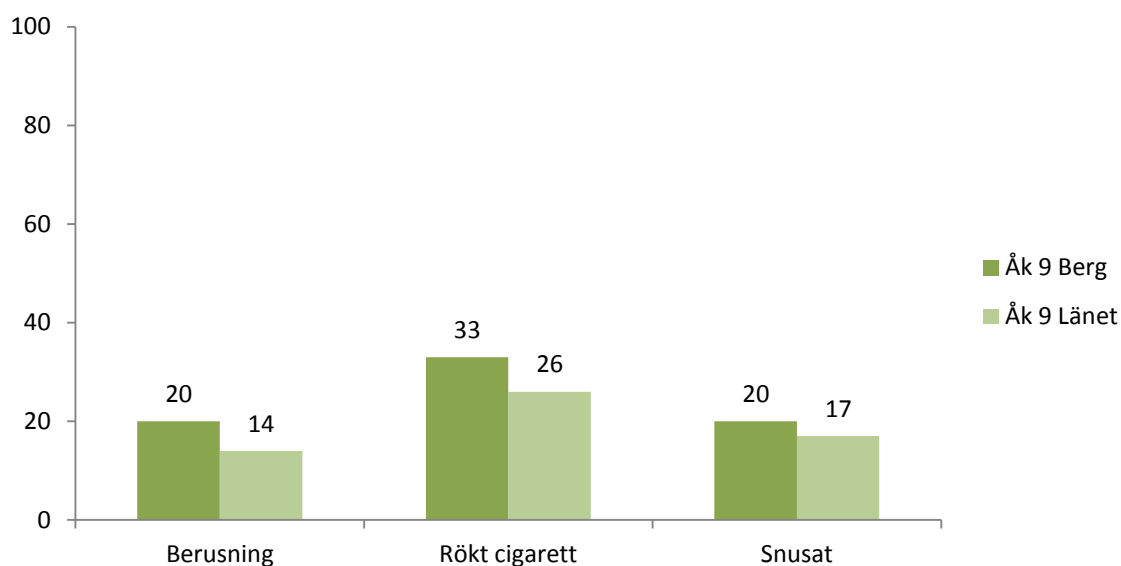
4.4 Debutålder och tillgänglighet

4.4.1 Debutålder

Vanligaste åldern att debutera med de olika droger som undersökningen omfattar är vid 14-15 års ålder, med undantag för debutåldern för att röka cigaretter som är något lägre än för övriga droger (13-14 år).

I diagrammet nedan redovisas andelar över de elever som debuterat med cigaretter, snus eller berusat sig vid 13 års ålder eller yngre (figur 6). Andelarna är högre i Bergs kommun än i länet i stort.

Debut vid 13 år eller yngre

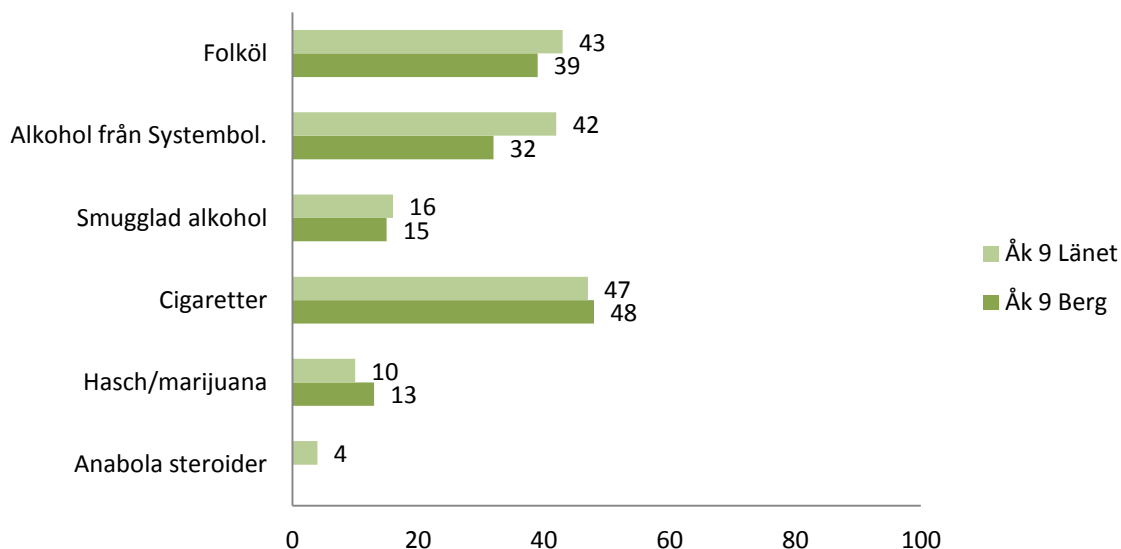
Figur 6. Andel (i procent) som uppger att de debuterat vid 13 år eller yngre. Årskurs 9 i Bergs kommun samt i länet.

Bland niondeklassarna i Bergs kommun uppger 13 procent att de rökte sin första cigarett och 11 procent att de första gången snusade redan vid 11 års ålder eller yngre.

4.4.2 Tillgänglighet

I Bergs kommun kan en stor del av eleverna i årskurs 9 få tag på olika typer av droger inom 24 timmar (figur 7).

Tillgänglighet inom 24 timmar

Figur 7. Andel (i procent) som kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Årskurs 9 i Bergs kommun samt i länet.

I Bergs kommun uppger niondeklassarna lägre tillgänglighet än i länet i stort på de flesta droger. Andelen som uppger att de kan få tag på hasch/marijuana (7 personer) är dock högre i kommunen än i länet. Angående att få tag på anabola steroider understiger antalet fem individer och redovisas därmed inte.

4.5 Riskuppfattning/Attityder

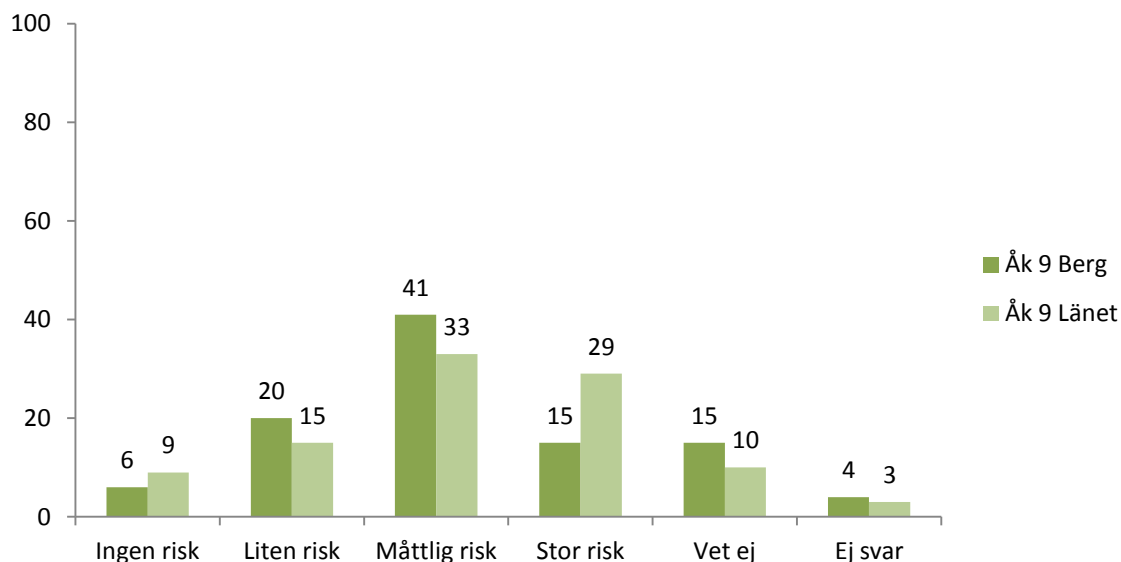
4.5.1 Elevernas riskuppfattning

I enkäten ställs frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de använder olika typer av droger i en viss utsträckning.

Vad gäller risken att skada sig själv om de röker **tio cigaretter eller mer per dag** uppger 20 procent av elever i årskurs 9 alternativen 'ingen risk'/'liten risk' och 43 procent uppger alternativet 'stor risk'.

Vad gäller elevernas uppfattning om hur stor risk det är att skada sig själv om de **snusar 3 dosor (ca 100 "prillor") per vecka** syns skillnader i riskuppfattning mellan kommunen och länet (figur 8). Andelen i Bergs kommun som uppger alternativet 'stor risk' är den lägsta i länet.

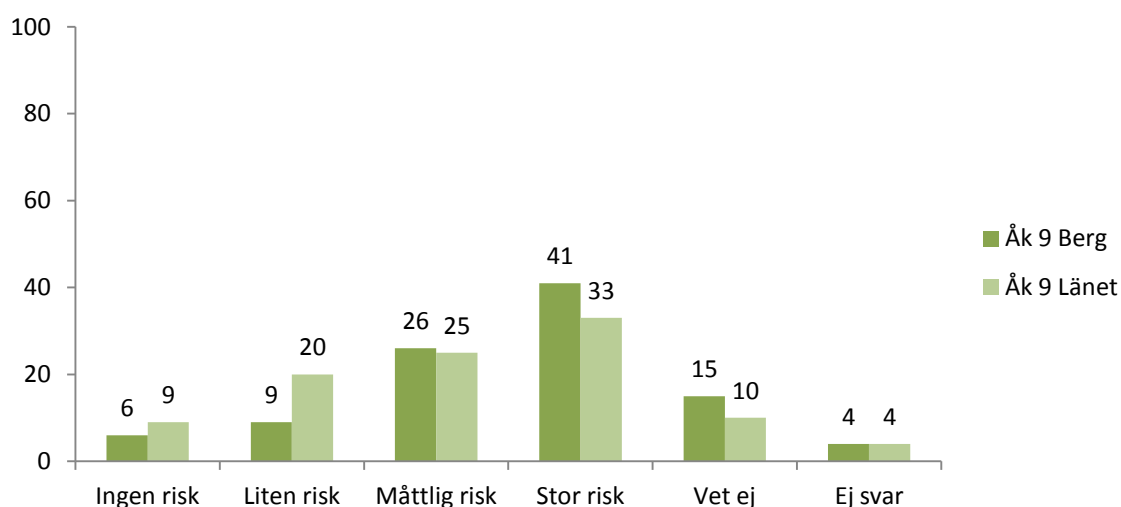
Riskuppfattning snus

Figur 8. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Årskurs 9 i Bergs kommun samt i länet.

Vad gäller hur stor risk eleverna tror det är att skada sig själv om de **berusar sig på alkohol varje helg, provar marijuana eller hasch 1-2 gånger** eller **provar heroin 1-2 ggr** uppger eleverna i årskurs 9 i Bergs kommun en högre riskuppfattning än bland elever i länet i stort i samma årskurs (figur 9). Angående risken med att **prova att sniffa/boffa 1-2 gånger** är riskuppfattningen ungefär densamma bland niondeklassarna i kommunen som i länet.

Riskuppfattning prova marijuana/hasch 1-2 ggr

Figur 9. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Årskurs 9 i Bergs kommun samt i länet.

Genomgående i årskurs 9 i Bergs kommun uppger relativt höga andelar av eleverna alternativet '*vet ej*'. Detta gäller särskilt riskuppfattningen om sniffning/boffning och heroin.

4.5.2 Elevernas uppfattning om föräldrar/vårdnadshavares attityder

I enkäten får eleverna även besvara en rad påståenden om sina föräldrar/vårdnadshavares attityd till att eleven brukar olika typer av droger. För påståendet att det för föräldrarna/vårdnadshavarna är ***okej om jag röker cigaretter*** uppger majoriteten av eleverna i årskurs 9, 83 procent, att påståendet '*stämmer mycket dåligt*'.

Vad gäller om det för föräldrar/vårdnadshavare är ***okej om jag snusar*** uppger 94 procent att påståendet '*stämmer mycket dåligt*' / '*stämmer ganska dåligt*', vilket är den högsta andelen i länet.

Vid påståendet om det för mina föräldrar/vårdnadshavare är ***okej om jag dricker alkohol*** uppger 78 procent i årskurs 9 i Bergs kommun att påståendet '*stämmer mycket dåligt*' och vad gäller om det för mina föräldrar/vårdnadshavare är ***okej om jag dricker mig berusad*** uppger 83 procent att påståendet '*stämmer mycket dåligt*'. Motsvarande andelar i länet i samma årskurs är 61 procent respektive 75 procent.

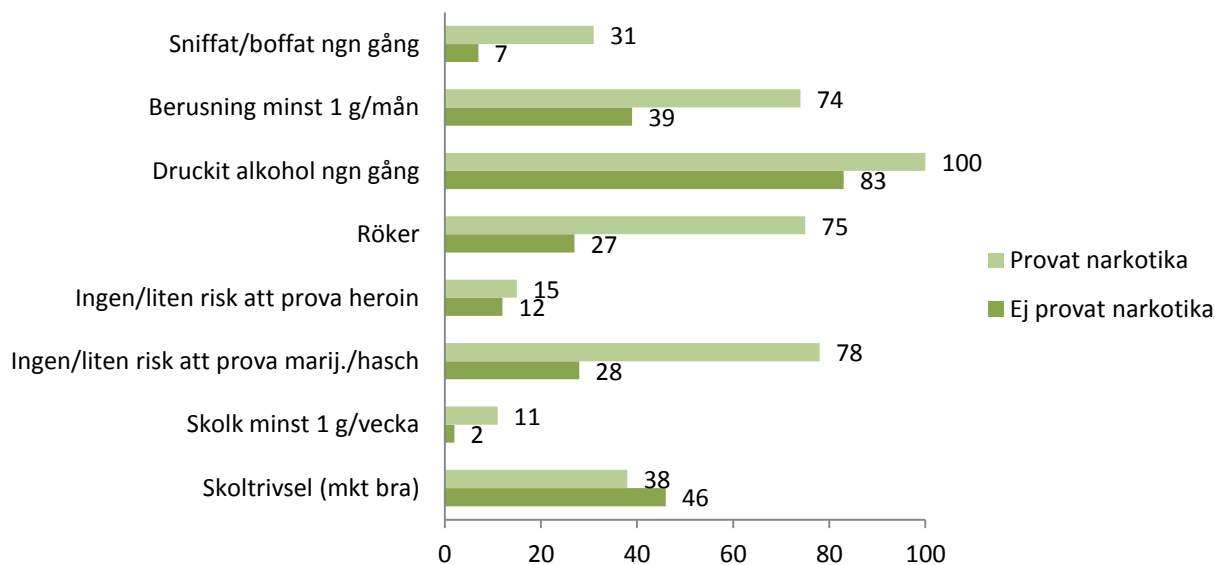
Mest restriktiv inställning skattar eleverna att föräldrar/vårdnadshavare har när det gäller om det är ***okej om jag röker hasch/marijuana***. I Bergs kommun uppger alla tillfrågade niondeklassare (100 procent) att påståendet '*stämmer mycket dåligt*'.

4.6 Sambandsanalyser mellan olika droger – i länet

Det finns samband mellan olika drogvanor och enligt Statens folkhälsoinstitut finns det i deras befolkningsstatistik tydliga samband mellan t.ex. riskbruk av alkohol, cannabisanvändning, tobaksbruk och riskabla spelvanor (www.fhi.se). Detta betyder att det ofta är samma grupper som har flera olika beroendeframkallande levnadsvanor.

Liknande samband mellan olika drogvanor syns även i denna enkätundersökning. Exempel på detta är att bland de elever i år 2 på gymnasiet som uppger att de någon gång har provat narkotika också återfinns en högre andel av en rad andra faktorer/beteenden än bland de elever i samma årskurs som inte provat narkotika (figur 10).

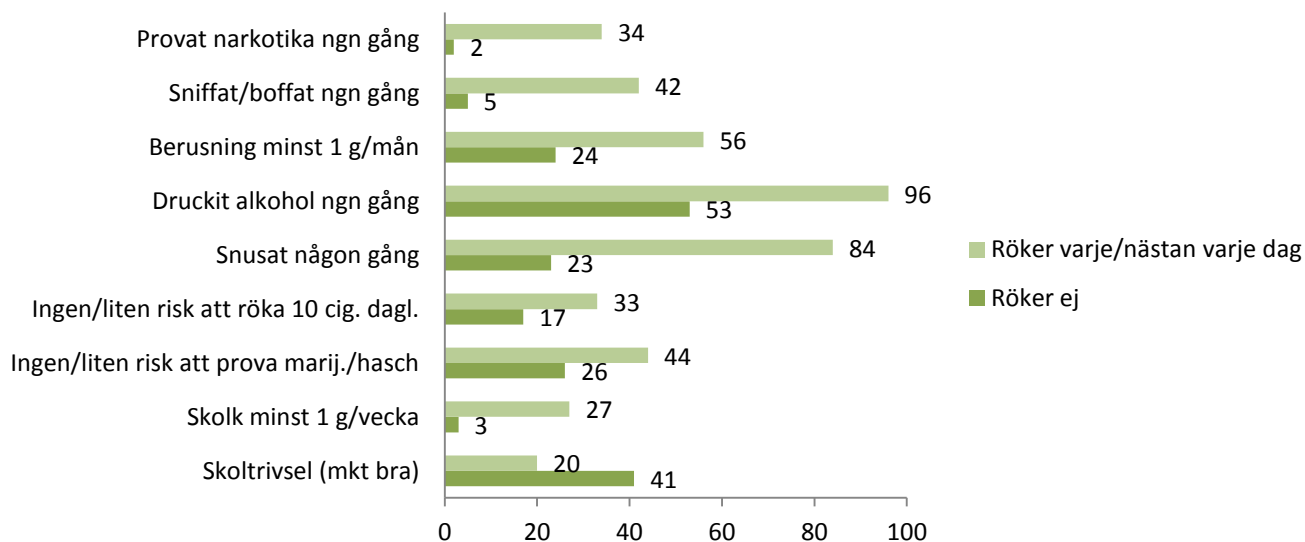
Provat narkotika

Figur 10. Skillnader i beteende/riskuppfattning/upplevelse mellan de elever i gymnasiet år 2 som har använt respektive inte använt narkotika någon gång. Andel i procent.

Även bland de elever i årskurs 9 som uppger att de röker varje dag/nästan varje dag återfinns en högre andel av en rad andra faktorer/beteenden än bland de elever i samma årskurs som inte röker (figur 11).

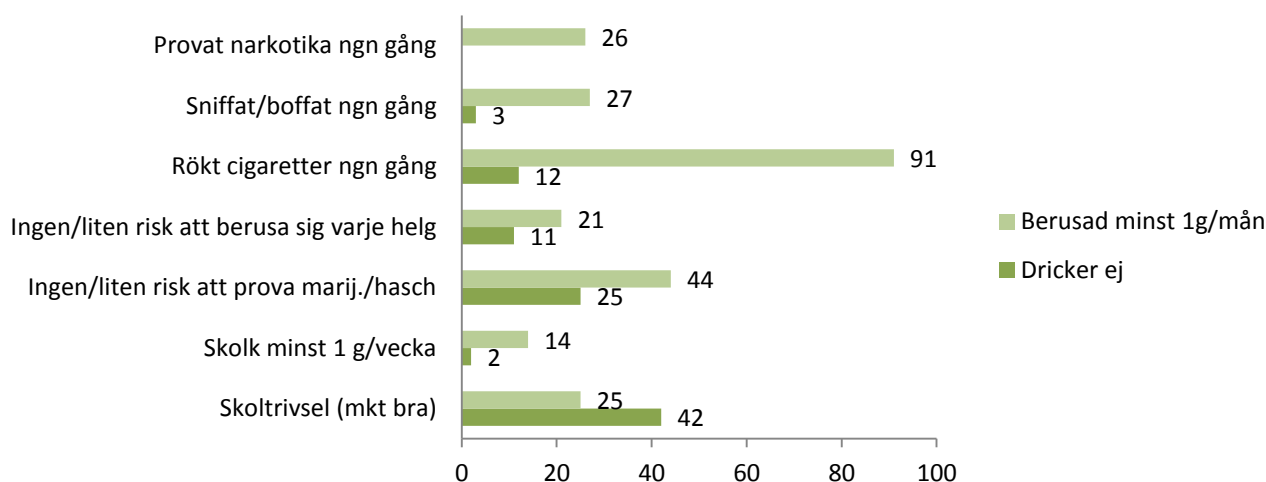
Röker varje/nästan varje dag

Figur 11. Skillnader i beteende/riskuppfattning/upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som röker varje/nästan varje dag och de elever som inte röker. Andel i procent.

Samma mönster ses även när de elever i årskurs 9 i länet som uppger att de berusar sig på alkohol minst en gång i månaden sätts i jämförelse med eleverna som inte dricker alkohol (figur 12). Andelen som provat narkotika någon gång bland de elever som inte dricker alkohol understiger 1 procent och redovisas därmed inte.

Berusad minst 1 g/mån

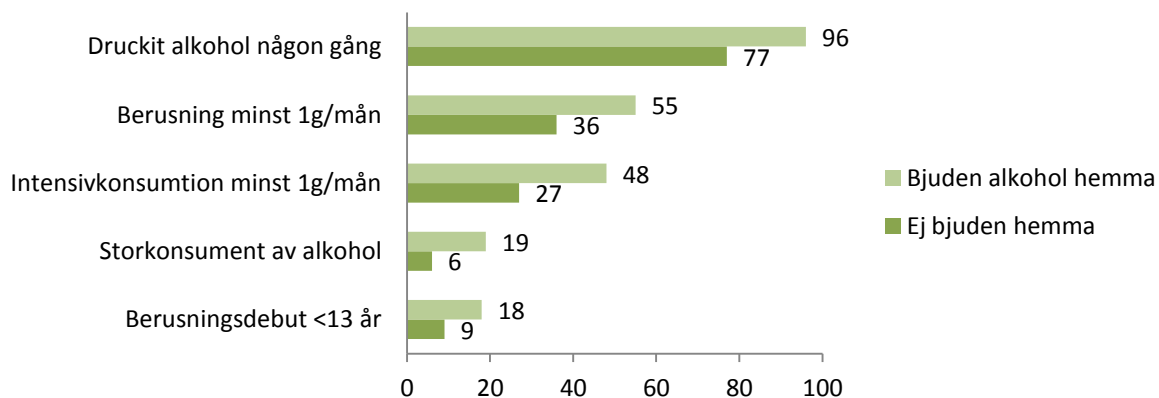

Figur 12. Skillnader i beteende/ riskuppfattning/ upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som berusar sig minst 1 gång/mån och de elever i samma årskurs som inte dricker alkohol. Andel i procent.

Även de elever i gymnasiets år 2 som uppger berusningsdebut vid 13 års ålder eller yngre uppger i större utsträckning att de intensivkonsumerar alkohol, är storkonsumenter samt berusningsdricker än de elever i samma årskurs som debuterat senare.

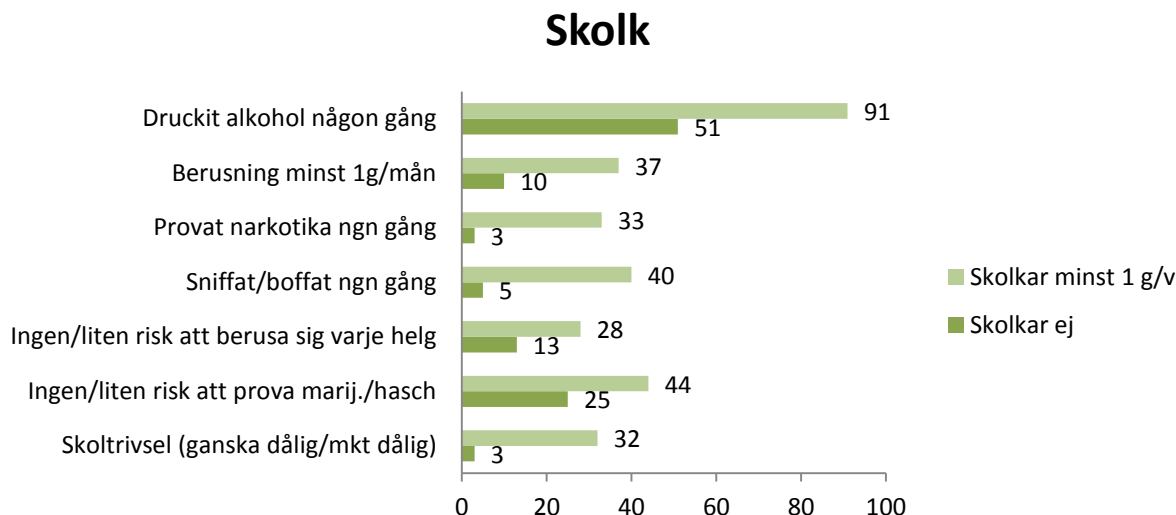
I enkätundersökningen syns även samband mellan droganvändande och förhållanden i hemmet. Till exempel uppger en högre andel av eleverna (i båda årskurserna) att de röker eller att de snusar om de också har någon i hemmet som använder tobak. Även vad gäller att bli bjuden på alkohol hemma visar samband med en högre alkoholkonsumtion (figur 13).

Bjuden alkohol hemma

Figur 13. Skillnader i alkoholkonsumtion mellan de elever i år 2 gymnasiet som blivit bjudna på alkohol hemma senaste 12 månaderna och de elever i samma årskurs som inte har blivit bjudna. Andel i procent.

En annan faktor som visar sig ha samband med de olika droger som enkätundersökningen berör är skolk, där de elever (i båda årskurserna) som skolkar i hög utsträckning också uppger användande av droger i högre grad än de elever som inte skolkar (figur 14).

Figur 14. Skillnader i beteende/riskuppfattning/upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som skolkar minst 1 gång/vecka och de elever i samma årskurs som aldrig skolkar. Andel i procent.

5 DISKUSSION MED BEHOVSANALYS

Resultatet av enkätundersökningen 'Skolelevers drogvanor 2012' i Bergs kommun visar att de droger som undersökningen innefattar även används, finns tillgängliga samt utgör ett problem i kommunen. Resultaten kan därmed utgöra ett nuläge och ligga till grund för prioriteringar och beslut samt verksamhetsplanering inom ANDT-området. Vilka områden bör ligga i fokus? Vad vill vi uppnå?

Förebyggande arbete inom ANDT handlar i stor utsträckning om att förhindra att barn och unga kommer i kontakt med droger överhuvudtaget, men även att skjuta upp debut samt minska bruk och missbruk bland dem som redan kommit i kontakt med droger (Statens folkhälsoinstitut, 2008). Universella eller generella insatser riktas till alla och kan exempelvis handla om tillgänglighetsbegränsning, breda informationskampanjer, information till olika målgrupper såsom elever, föräldrar och lärare. Selektiva insatser riktar sig däremot till en mer definierad riskgrupp och indikerade insatser syftar till att förhindra att problemen för de unga som redan använder droger blir större. Många gånger krävs en kombination av dessa insatser och i samverkan mellan flera olika aktörer i samhället.

Nedan följer den analys av resultatet som framkommit under den länsgemensamma processen kring drogvaneundersökningen. Att tänka på är att antalet elever i årskurs 9 i kommunen är relativt litet och procentberäkningarna ibland avser ytterst få individer. Resultaten bör därmed tolkas med försiktighet, särskilt i jämförelser med t.ex. länet, då varje individ utgör en stor andel och får stort genomslag.

5.1 Tobak

Eleverna i årskurs 9 i Bergs kommun snusar i större utsträckning än elever i samma årskurs i länet i stort. Debutåldern för både snus och cigaretter är också oroväckande låg bland eleverna i kommunen, där 13 procent debuterar med cigaretter och 11 procent med snus redan vid 11 års ålder eller yngre. Cigaretter är det som eleverna uppger att de lättast kan få tag på inom 24 timmar. Detta sammantaget motiverar tidiga insatser mot tobaksbruk.

Något som särskilt bör belysas är bruket av vattenpipa där en av tre elever i årskurs 9 uppger att de någon gång provat. Intresset för vattenpipa har ökat i Sverige de senaste åren och särskilt bland ungdomar (Lundin, 2006). Antaganden har förekommit om att vattenpiporökningen är mindre skadlig än vanlig piprökning, då det funnits uppfattningar om att tobaken är nikotinfri och att röken renas genom vattnet. Efter en kartläggning genomförd av Världshälsoorganisationen (WHO) framkom dock att tobaksröken från en vattenpipa innehåller en rad ohälsosamma ämnen, förutom nikotin (Världshälsoorganisationen, 2005). Dessutom uppskattas en session med vattenpipa vara under en längre tid och en vattenpipsession beräknas motsvara att en cigarettrökare röker 100 cigaretter. Är dessa risker kända bland eleverna eller ser man vattenpipan som en exotisk "kul grej"? Känner elevernas föräldrar till riskerna? Troligtvis behövs en kunskapsökning kring vattenpiporökning riktad till flera målgrupper.

Något som kan lyftas fram som en möjlighet är att en stor majoritet av de elever i årskurs 9 som röker och/eller snusar vill sluta med tobak. Omräknat till antal elever så vill 15 personer sluta röka eller sluta snusa, nu eller i framtiden. Vad finns det för stöd och resurser till dessa elever? Vilken kapacitet har t.ex. elevhälsan att bemöta detta?

5.2 Alkohol

I årskurs 9 i Bergs kommun uppger närmare två av tre elever att de någon gång har druckit alkohol, vilket är oroande. Den genomsnittliga årskonsumtionen av alkohol är lägre bland elever i kommunen än i länet. I årskurs 9 uppger 9 procent av eleverna att de intensivkonsumerar alkohol minst en gång i månaden. Studier visar att unga vuxna ofta konsumerar större mängder alkohol vid ett och samma tillfälle än andra åldersgrupper (Socialstyrelsen, 2011). Hög alkoholkonsumtion ökar bland annat risken för psykosociala problem samt risken för olycksfallsskador. Även i denna undersökning i Bergs kommun uppger eleverna att de har råkat ut för problem i relationer, tappat eller förstört saker samt utsatt sig för stora risker i samband med alkoholpåverkan. Till exempel uppger 22 procent av eleverna i årskurs 9 att de kört moped, bil eller annat motorfordon i samband med att de druckit alkohol.

Vanligaste debutålder bland niondeklassarna för att ha druckit minst ett glas alkohol är 12-13 år och för berusning 14 år. Särskilt oroande är att två av tio elever berusningsdebuterade redan vid 13 års ålder eller yngre. En amerikansk studie visar att det är fyra gånger större risk att bli alkoholberoende för en individ som börjar dricka alkohol vid 14 års ålder än för en individ som börjar vid 20 års ålder. (Hingison, Heeren, & Winter, 2006). Alkohol är skadligt för hjärnan, oavsett ålder, men eftersom hjärnan fortsätter att utvecklas ända upp till 25-årsåldern är ungas hjärnor ännu ömtåligare (www.fhi.se). Oroande i denna undersökning är därmed att de elever i år 2 på gymnasiet i länet som uppger berusningsdebut vid 13 års ålder eller yngre även intensivkonsumerar alkohol, är storkonsumenter samt berusningsdricker i högre utsträckning än

de elever som debuterat senare. Även i ANDT-strategin betonas vikten av att skjuta upp alkoholdebuten (www.andt-strategin.info).

Tillgängligheten av alkohol är lägre än för cigaretter, men omkring en tredjedel av eleverna i årskurs 9 uppger att de kan få tag på alkohol från Systembolaget eller från affär (folköl) inom 24 timmar. En typ av tillgänglighet till alkohol som bör belysas är att bli bjuden hemma, vilket knappt en av fyra elever i årskurs 9 uppger att de har blivit. Detta är allvarligt då forskning, bland annat en svensk avhandling, visar att föräldrar som bjuder på alkohol hemma är en riskfaktor för intensivkonsumtion av alkohol bland flickor (Danielsson, 2011). Även i denna undersökning i Jämtlands län finns samband, där de elever som uppger att de blivit bjudna hemma i större utsträckning berusar sig, intensivkonsumerar och är storkonsumenter än de elever som inte har blivit bjudna hemma.

5.3 Narkotika, sniffning och spel

I ANDT-strategin uttrycks i det övergripande målet en nolltolerans mot narkotika (Regeringen, 2011). Resultaten från denna drogvaneeundersökning visar att narkotika förekommer även i Bergs kommun i årskurs 9, men antalet individer är för litet för att redovisas. Vanligaste typen av narkotika bland eleverna i länet är cannabis (hasch och marijuana), men även så kallade nätdroger som t.ex. spice förekommer bland eleverna. Angående nätdroger är ett stort problem att nya preparat dyker upp på marknaden och alla har ännu inte har hunnit bli olagliga. Kanske får många elever därför uppfattningen att dessa droger inte är särskilt farliga?

Media har haft stort fokus på narkotika och bilden som framställs är att det sker en ökning i länet. Då denna rapport redovisar ett nuläge och inte gör jämförelser med tidigare studier är det inte möjligt att uttrycka sig angående eventuell ökning eller minskning av narkotika i Bergs kommun. Men onekligen finns narkotikan tillgänglig i kommunen då 13 procent av niondeklassarna kan få tag på hasch/marijuana inom 24 timmar. Cannabis är olagligt att köpa/sälja, använda eller i överhuvudtaget inneha. Användning av cannabis kan ge en rad skadeverkningar i kroppen, bland annat skador i andningsorganen, nedstämdhet och depression (www.can.se). Andra följderna är försämring i ett flertal tankefunktioner som rör minne, koncentration samt analys- och planeringsförmåga. Detta kan för ungdomar ge störningar i den psykiska mognaden och försämra förmågan för individen att utnyttja sin intellektuella kapacitet. Att cannabis skulle vara en inkörsport till andra illegala droger är omdebatterat, men studier visar att det finns ett samband mellan cannabisanvändning och andra droger (Statens folkhälsoinstitut, 2009). Även om kanske inte själva användandet i sig är orsak till bruk av tyngre droger, utan även att cannabisanvändningen ger sociala kontakter där andra droger kan förekomma.

I årskurs 9 uppger 15 procent av eleverna att de någon gång har sniffat/boffat, vilket är en högre andel än i länet. Sniffningspreparat i form av lösningsmedel och gaser har liknande effekt på kroppen som alkohol med minskad muskelkontroll och förlängd reaktionstid (www.can.se). Sniffning/boffning påverkar också den psykiska kontrollen och hörsel- och synhallucinationer förekommer. Långtidseffekter kan även vara hjärnskadorna och skador på lever och njurar.

I kommunen uppger 30 procent av eleverna i årskurs 9 att de någon gång spelat om pengar. Överdrivet spelande är ett folkhälsoproblem som drabbar drygt 165 000 personer i Sverige och beroendet kan påverka både ekonomi och relationer (www.fhi.se). Hur stor är egentligen kunskapen i samhället om riskerna med att spela och att det handlar om ett beroende?

5.4 Attityder

Påverkan på attityder är ett prioriterat arbetssätt inom 'Mobilisering mot droger' och den länsgemensamma analysen av resultaten har visat särskilt behov av att belysa riskuppfattning och attityder bland både elever och föräldrar/vårdnadshavare.

Riskuppfattningen bland eleverna vad gäller cigarettbrukning är högre än riskuppfattningen gällande snus, där eleverna i årskurs 9 i Bergs kommun uppger den lägsta andelen i länet på alternativet '*stor risk*'. Däremot skattar eleverna i Bergs kommun en mer restriktiv attityd till snus hos sina föräldrar/vårdnadshavare än vad elever i länet gör.

Angående riskuppfattningen om berusning varje helg, prova hasch/marijuana, prova heroin samt risken med att sniffa/boffa uppger eleverna i årskurs 9 i Bergs kommun lägst andel i länet på svarsalternativen '*ingen risk*'/'*liten risk*', vilket tyder på en högre riskuppfattning i kommunen än i länet. Viktigt att poängtera är dock att genomgående uppger en hög andel av eleverna i kommunen att de inte vet hur stor risk det är med de droger som frågas efter. Detta är något som behöver tas på allvar då det ger en indikation om att kunskapen om riskerna med droger är bristande. En ökad satsning på ANDT-undervisning i skolan kan vara ett sätt att påverka detta.

Vad gäller hur eleverna skattar föräldrars/vårdnadshavares inställning till om eleven dricker alkohol eller dricker sig berusad uppger elever i Bergs kommun en mer restriktiv hållning från föräldrar/vårdnadshavare än vad elever i länet uppger. Resultaten visar dock att en relativt hög andel av eleverna har bjudits på alkohol hemma. En Sifo-mätning som Statens folkhälsoinstitut lät göra under våren 2012 visar att 90 procent av de tillfrågade tonårsföräldrarna tycker att det vore bra att ha överenskommelser med andra föräldrar kring gemensamma förhållningssätt till alkohol (www.fhi.se). Sådana överenskommelser kanske skulle kunna stärka tonårsföräldrar att vara mindre tillåtande vad gäller alkohol.

Mest restriktiv inställning uppger eleverna i Berg att deras föräldrar/vårdnadshavare har till hasch/marijuana. I årskurs 9 uppger 100 procent att det absolut inte är okej att eleven röker hasch/marijuana. Detta tyder på att föräldrar/vårdnadshavare ser mer allvarligt på narkotika än på tobak och alkohol. Däremot finns fastställda samband mellan de olika drogerna. Majoriteten av dem som prövar narkotika första gången är berusade, så om ungdomarna inte dricker alkohol minskar också risken för att de prövar narkotika (www.fhi.se). Det är dock svårt att veta vad som är hönan och ägget, d.v.s. vad som orsakar det ena eller andra, då det förmodligen finns flera orsaker som ligger till grund. Även i denna enkätundersökning syns samband där de elever i länet som uppger att de någon gång har provat narkotika också röker, har sniffat/boffat samt berusar sig på alkohol i större utsträckning än de elever som inte provat narkotika.

5.5 Samband

I denna enkätundersökning syns i resultaten på länsnivå samband mellan de flesta droger. Dessa samband tyder på att det ofta är samma riskgrupper för flera av dessa beroendeskapande levnadsvanor (www.fhi.se). Därmed borde även vissa risk- och skyddsfaktorer vara gemensamma, vilket talar för ett sammantaget grepp med förebyggande och hälsofrämjande arbete inom ANDT-området.

En sådan riskfaktor som visar samband med de flesta droger i denna undersökning är skolka, där de elever som skolkar minst en gång i veckan i högre grad uppger att de dricker sig berusade, har provat narkotika, har sniffat/boffat samt har lägre trivsel i skolan än de elever som inte skolkar. Det är ofta känt vilka elever som skolkar och denna begränsade målgrupp kan därmed vara relativt lätt att identifiera för riktade insatser.

5.6 Särskilt angelägna områden

Utifrån ovanstående diskussion vill vi lyfta följande områden som särskilt viktiga för det fortsatta drogförebyggande arbetet i Bergs kommun:

- uppskjuten debutålder, särskilt av tobak
- ökad kunskap om vattenpipsrökning och dess skadeverkningar
- information om ökat risktagande i samband med alkohol
- sniffning/boffning
- minskad tillgänglighet
- ökad kunskap hos eleverna, genom t.ex. ANDT-undervisning
- attityder till snus
- information om risker och samband mellan droger till föräldrar/vårdnadshavare

6 LITTERATURFÖRTECKNING

Danielsson, A. -K. (1 2011). Alkoholbruk i ungdomsåren: Implikationer för prevention. *Socialmedicinsk tidskrift* , s. 91.

Hingison, R., Heeren, T., & Winter, R. M. (160 2006). Age at Drinking Onset and Alcohol Dependence. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine* , ss. 739-746.

Lundin, N. (2006). Vattenpipa lika skadlig som annan rökning. *Läkartidningen* .

Mobilisering mot droger . (2013). Tillsammans gör vi skillnad! Jämtlands län mobiliserar för ökad trygghet. Programförklaring 2013.

Regeringen. (2011). Prop. 2010/11:47 En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopning- och tobakspolitiken.

Socialstyrelsen. (2011). *Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder. Tobaksbruk, riskbruk av alkohol, otillräcklig fysisk aktivitet och ohälsosamma matvanor - stöd för styrning och ledning* . Stockholm: Socialstyrelsen.

Statens folkhälsoinstitut. (2008). Narkotikan i Sverige - Metoder för förebyggande arbete. En kunskapsöversikt. R2008:23. Östersund.

Statens folkhälsoinstitut. (2009). *Skador av hasch och marijuana*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

www.andt-strategin.info. (u.d.). Hämtat från <http://www.andt-strategin.info/propositionen.html> den 04 03 2013

www.can.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.can.se/sv/Drogfakta/Sniffning/> den 05 03 2013

www.can.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.can.se/sv/Drogfakta/Cannabis-hasch-och-marijuana/> den 01 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel/Samband-ANTS/> den 01 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Handbocker/Tonarsparloren/Fakta/Varfor-alkohol-farligt-for-unga/> den 04 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel/Spel/> den 04 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Aktuellt/Nyheter/Tonarsforaldrar-vill-ha-gemensamma-regler-kring-alkohol/> den 05 03 2013

Världshälsoorganisationen. (2005). *Waterpipe Tobacco Smoking: Health effects, Research needs and Recommended Actions by Regulators*. Geneva: World Health Organization.